

ID 1656

C2

11-9-1978

3.110518107003

stadsgezicht Delft

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20
VAN DE MONUMENTENWET

DELFT, gemeente Delft

Toelichting op het voorstel tot aanwijzing van
Delft, gemeente Delft, tot beschermd stadsgezicht.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 108)
door een stippellijn omgrensde gebied.

ISBN 90 12 03643 7

3.110518107005

Het stadsplan van Delft kenmerkt zich door een zeer klare structuur. Twee grachten, de Oude Delft en de Nieuwe Delft, (Lange Geer - Koornmarkt - Wijnhaven - Hippolytusbuurt - Voorstraat), die de stad in de lengterichting doorsnijden, vormen de ruggesgraat van het plan, waarop de vrijwel in het centrum gelegen Markt op een logische wijze aansluit. Ten oosten van de hoofdgrachten vinden we een viertal nagenoeg evenwijdige grachten, die eertijds hun vervolg vonden in poldersloten aan de oostzijde van de stad. Terecht wordt Delft wel het zuiverst denkbare voorbeeld van de grachtenstad genoemd, daar we nergens elders in stadsplattegronden het voor het Hollandse polderland kenmerkende stramien van vaarten, kanalen en sloten zo duidelijk terugvinden.

Delft dankt zijn ontstaan aan de Hof van Delft, een woonhof van de graven van Holland, die waarschijnlijk omtreeks het midden van de 11de eeuw werd gesticht. Ten behoeve van deze hof werd de Schie gegraven (oudtijds Delft genaamd), die zijn voortzetting vond in de Oude Delft binnen de latere stad. Evenwijdig aan de Oude Delft werd, wellicht in de tweede helft van de 12de eeuw, de "Nieuwe" Delft gegraven (Voorstraat - Hippolytusbuurt, Wijnhaven, Koornmarkt, Lange Geer), waaraan het oudste gedeelte van de stedelijke nederzetting tot ontwikkeling kwam.

Dit gedeelte van de stad met inbegrip van de bebouwing langs de Oude Langendijk, de Markt en de Voldersgracht werd in 1246 met stadsrechten begiftigd. In 1268 volgde een uitbreiding van het stedelijk rechtsgebied met de huiserven gelegen aan de westzijde van de Oude Delft, tussen de Binnenwatersloot en de Dirk Langenstraat.

Omstreeks 1300 werd de stad door vestinggrachten omgeven. Aan de oostzijde volgde de vestinggracht het tracé Verwersdijk - Vrouwjutenland - Brugwal - Brabantse Turfmarkt - Achterom; aan de noordzijde en de westzijde is het tracé van de oudste stadsbuitengracht moeilijk terug te vinden. Waarschijnlijk liep deze gracht vanaf de Kolk, via de Dirk Langenstraat en de Phoenixstraat naar de Binnenwatersloot; ten zuiden van de Buitenwatersloot fungeerde waarschijnlijk de Oude Delft (tijdelijk) als stadsbuitengracht. Het is namelijk bekend, dat de Westvest eerst in 1355 of kort daarna werd gegraven.

In de 13de eeuw had Delft nog bescheiden betekenis. De stad was echter gelegen in het hart van een welvarend landbouwgebied en als zodanig, mede door grafelijke protectie, bestemd het belangrijkste handelscentrum van de streek te worden. Naast de handel in agrarische producten vinden we in de tweede helft van de 13de eeuw een verruiming van de economische basis door ontwikkeling van nijverheid, met name van de bier-

brouwerij en de lakennijverheid. In het bijzonder hebben deze takken van nijverheid met de hieruit voortvloeiende handel naast de eerdergenoemde centrumfunctie een forse groei van Delft tengevolge gehad gedurende de eerste helft van de 14de eeuw.

In 1347 en 1355 volgen dan stadsuitbreidingen, respectievelijk in noordelijke en oostelijke richting, die de oppervlakte van het stedelijk rechtsgebied meer dan verdubbelden. Met deze uitbreidingen was Delft in het midden van de 14de eeuw qua oppervlakte (de oppervlakte van de huidige binnenstad) geworden tot de grootste stad in Holland. Ten behoeve van de handel werd in 1389 de Schie verbeterd en werd Delfshaven gesticht.

Ondanks deze belangrijke verbetering van het contact met de "buitenwereld" bleef de nijverheid de belangrijkste bron van de stad. Tegen het einde van de 15de eeuw bezat Delft, met toenmaal ca. 15.000-20.000 inwoners, ongeveer 150 bierbrouwerijen.

Niettegenstaande de achteruitgang van de bierbrouwerij in de eerste helft van de 16de eeuw, getuigt de snelle herbouw na de stadsbrand in 1536 op goede levensmogelijkheden en levenskracht ook in deze eeuw.

In de 17de eeuw treden nieuwe takken van nijverheid naar voren: de plateelbakkerijen ("Delfts blauw") en de tapijtinindustrie. De Kamers van de Oost- en West-Indische Compagnie wijzen op een, zij het bescheiden, deelname aan de grote handel in die dagen. Van expansie in ruimtelijk opzicht is dan echter geen sprake meer, hoewel het inwonertal toenam tot ca. 23.000 in het midden van de 17de eeuw, een inwonertal, dat tot het midden van de 18de eeuw vrijwel constant bleef; de tweede helft van de 18de eeuw en de Franse tijd kenmerkten zich door een algehele achteruitgang.

Delfshaven werd in 1795 een eigen gemeente. Een hernieuwde groei was sedert de tweede helft van de 19de eeuw mogelijk door vestiging van industrieën, ondermeer een gevolg van de introductie van de spoorweg (1847). Deze industrieën vonden voornamelijk buiten de oude binnenstad een plaats: langs de spoorweg en langs de van ouds voor Delft zo belangrijke Schie. Mede daardoor heeft de binnenstad van Delft zijn historisch karakter in zo belangrijke mate tot op heden kunnen behouden.

Het is opmerkelijk hoe de stedenbouwkundige geschiedenis zich heden ten dage nog in het stadsplan van de oude binnenstad manifesteert. Het historisch stadsbeeld, waardoor Delft zijn grote bekendheid heeft verkregen en nog steeds bezit, betreft voornamelijk het oudste stadsdeel (de in oorsprong 13de eeuwse stad) met de hoofdgrachten (de Oude Delft en de "Nieuwe" Delft) en de Markt. De genoemde grachten geven in een boeiende afwisseling een reeks stadsbeelden te zien, waarvan de karakteristiek bepaald wordt door de aangesloten bebouwing, waaronder veel markante monumenten en de inrichting van de openbare ruim-

ten: de grachten met kademuren, beplanting en de vele sierlijke boogbruggen.

De bebouwing langs de grachten vertoont een grote verscheidenheid met gevels, die voornamelijk dateren van de vroege renaissance tot in de 19de eeuw. Zeer architectonisch waardevolle gebouwen, zoals bijvoorbeeld het Gemeenlandshuis van Delfland wisselen in de gevelwanden af met zeer eenvoudige panden, merendeels met lijstgevels, die evenwel het harmonische beeld van de grachtenwanden in hoge mate mede bepalen. Kenmerkend voor deze gevelwanden zijn voorts de onderlinge verschillen in hoogte van bebouwing en de breedte van de zich als zelfstandige eenheden manifesterende bouwlichamen. Deze variaties blijven echter binnen het stramien van de bebouwing, zoals zich dit de opeenvolgende eeuwen heeft ontwikkeld: een hoogte van de bebouwing van twee of drie bouwlagen al dan niet met een verdieping in de kap en een breedte van ca. 6 tot 12 à 15 meter. De huidige eenheid van de gevelwanden komt vooral tot uiting door, ondanks alle verscheidenheid in detail, de eenvormigheid van de opbouw van de gevels met een verticale indeling van de ramen- en deuropeningen. Ook het materiaalgebruik - baksteen, soms met onderdelen van natuursteen, dan wel gepleisterde gevels - bevordert bij alle verscheidenheid de harmonie van het totale beeld.

In deze totaliteit nemen een aantal grote monumenten een bijzondere plaats in, zoals bijvoorbeeld de Oude en Nieuwe Kerk, het Stadhuis en het Armentarium. Aan de Oude Delft ligt de Oude Kerk bij een insnoering van het profiel van deze gracht met aan de westzijde de gebogen wand van het Prinsenhofcomplex met de Waalse Kerk; op de Markt kan men het Stadhuis zien als opposant van de Nieuwe Kerk, doch ook in relatie tot de bebouwing tussen de Markt en de Wijnhaven en de relatief nauwe toegangswegen vanaf de Camaretten en de Oude Langendijk; het Armentarium markeert in het zuiden van de binnenstad de splitsing van de twee hoofdgrachten.

Zoals eerder werd opgemerkt werd het oudste stadsdeel oorspronkelijk aan de oostzijde onder meer begrensd door de huidige Brabantse Turfmarkt en de Verwersdijk, aan de noordzijde een begrenzing ter hoogte van de Geerweg en de Kolk. In de stadsuitbreidingen, die omstreeks het midden van de 14de eeuw plaatsvonden, is de bebouwing door de eeuwen heen van een meer bescheiden allure geweest. Gedurende de 14de en 15de eeuw waren de oostelijke en noordelijke stadsdelen in vergelijking tot de oudste stad nog spaarzaam gebouwd. Een aantal kloosters kon daar in de 15de eeuw nog een royale plaats vinden, benevens de Stadsdoelen. De hoofdstructuur wordt bepaald door de west-oost gerichte grachten met "landelijke" namen zoals de Molslaan en de Gasthuislaan. Het tweetal pleinen in dit gebied is van latere tijd: de Beestenmarkt werd aangelegd na afbraak van het Minderbroederklooster in 1590, de Paardenmarkt dateert van na de buskruitramp van 1654.

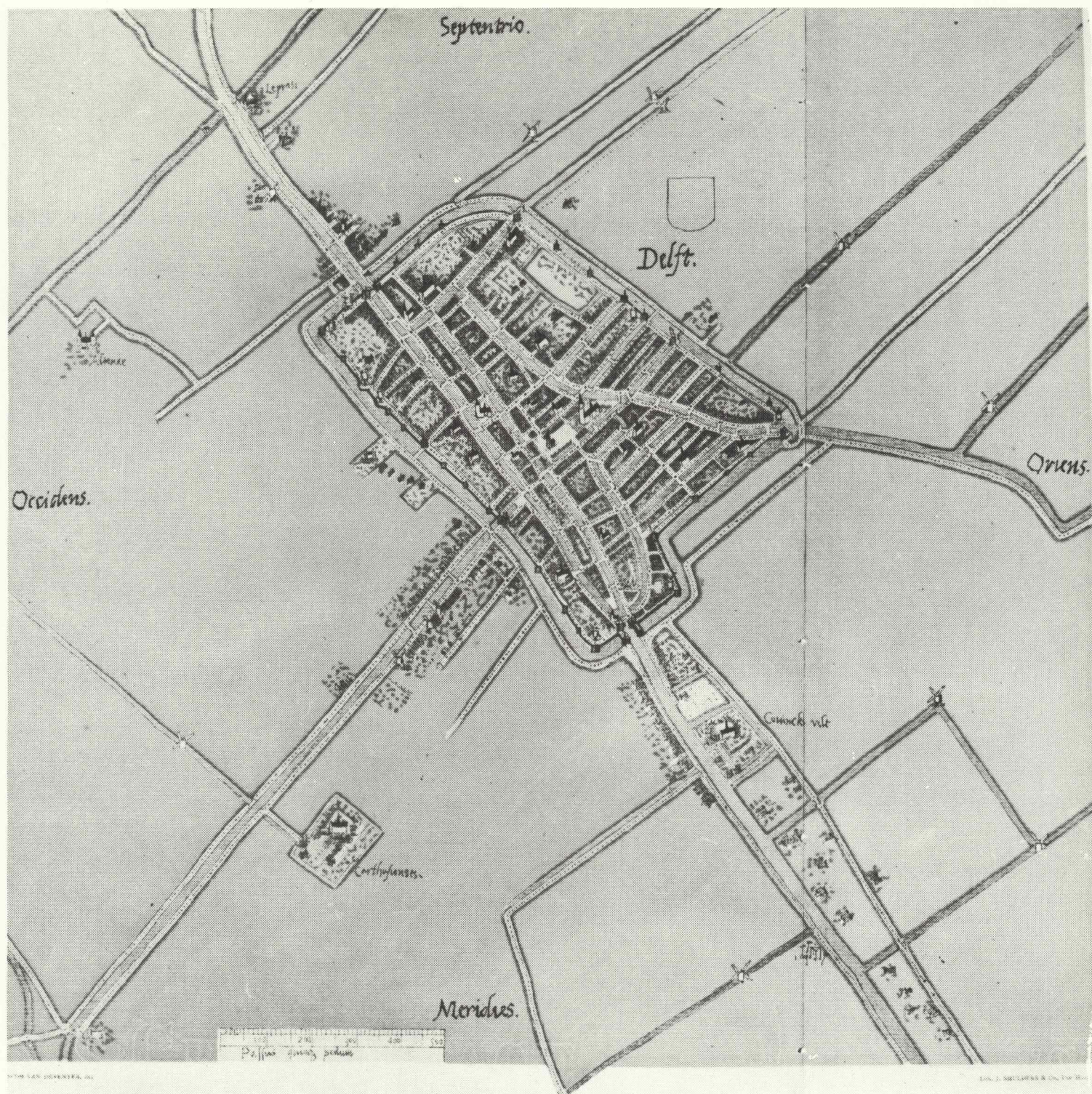
Belangrijk in dit gebied is vooral het stramien van straten en grachten; het aantal monumenten is daarentegen zeer gering. Een zeer bijzonder accent blijft uiteraard de Oostpoort, de enige stadspoort, die in Delft is behouden, tevens de zuidelijke begrenzing van het oosteinde, dat bij het Vrouwenrecht zijn contact vindt met de situatie rond de Nieuwe Kerk.

Hoezeer evenwel de genoemde stadsdelen van karakter verschillen vormen het oudste deel én latere uitbreiding door het historische patroon van grachten en straten een onlosmakelijk deel. Uit dien hoofde omvat het aangewezen beschermde stadsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet de gehele oude stad binnen de voormalige stadsbuitengrachten. Bij het ontwerpen en bij de nadere uitwerking hiervan zullen echter voor de verschillende stadsdelen verschillende uitgangspunten kunnen gelden, d.w.z. bij regelingen ten aanzien van de Oude Delft - "Nieuwe" Delft en Markt met de directe omgeving hiervan (ondermeer het Noordeinde in het verlengde van de Oude Delft; de Oude Langendijk, Voldersgracht) zal behoud van het huidige stadsbeeld als richtlijn voor het te voeren beleid moeten dienen.

In de duidelijke sanerings- en reconstructiegebieden zou volstaan kunnen worden met het zoveel als mogelijk handhaven van het historische stramien van de stad, met behoud van de aangesloten gevelwanden langs de bestaande grachten en een hoogte van nieuw te stichten bebouwing, die is afgestemd op het "plafond" van de als een stedenbouwkundig monument aan te duiden oudste stadskern.

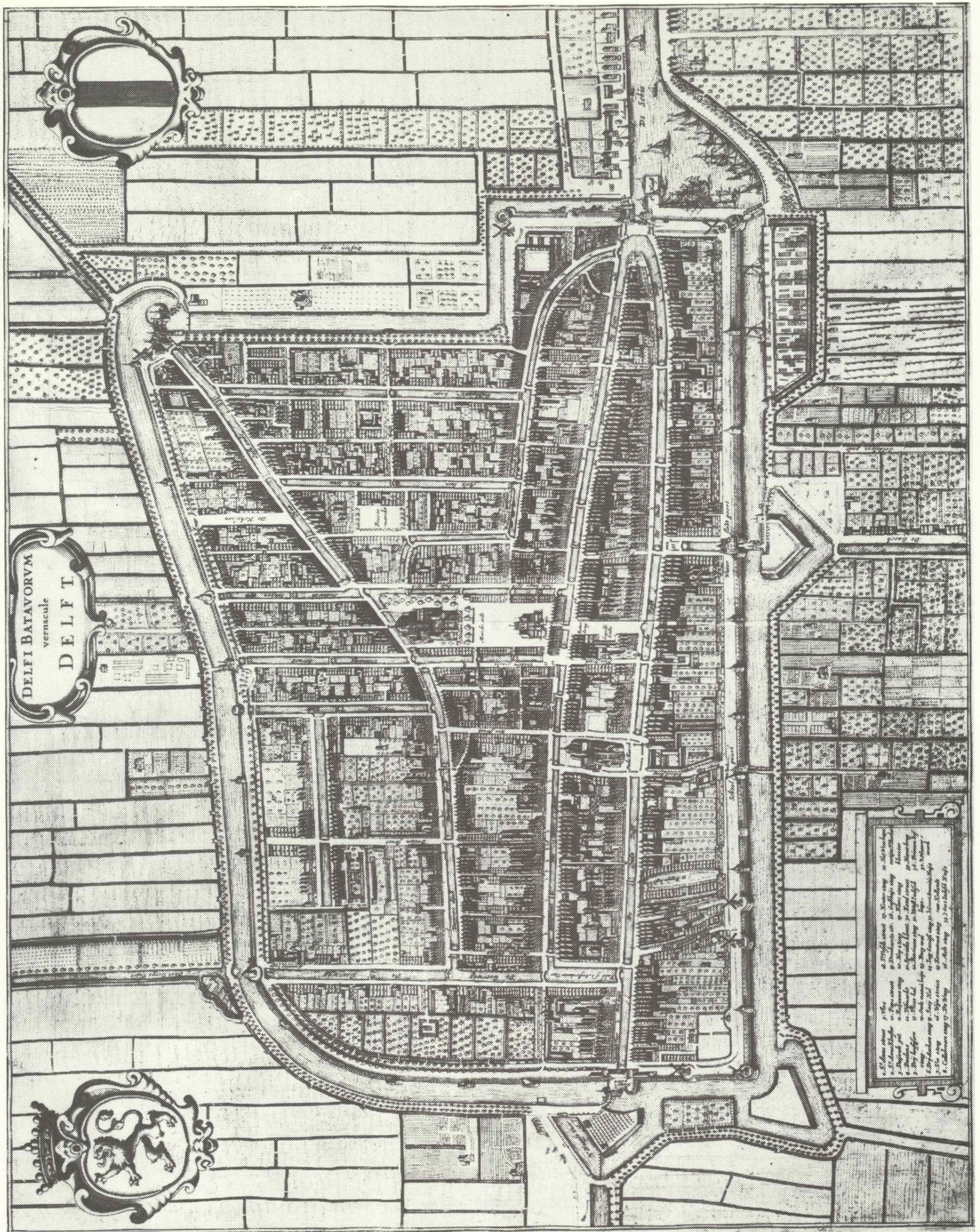
Hierbij wordt opgemerkt. dat een aanwijzing tot beschermd stadsgezicht geen bevestiging inhoudt, doch ten doel heeft het behoud van de historisch waardevolle stedenbouwkundige elementen mede door middel van planologische maatregelen ook voor een verdere toekomst zoveel mogelijk veilig te stellen.

3.110518107007

Delft, kaart van Van Deventer, ca. 1560

3.110518107009

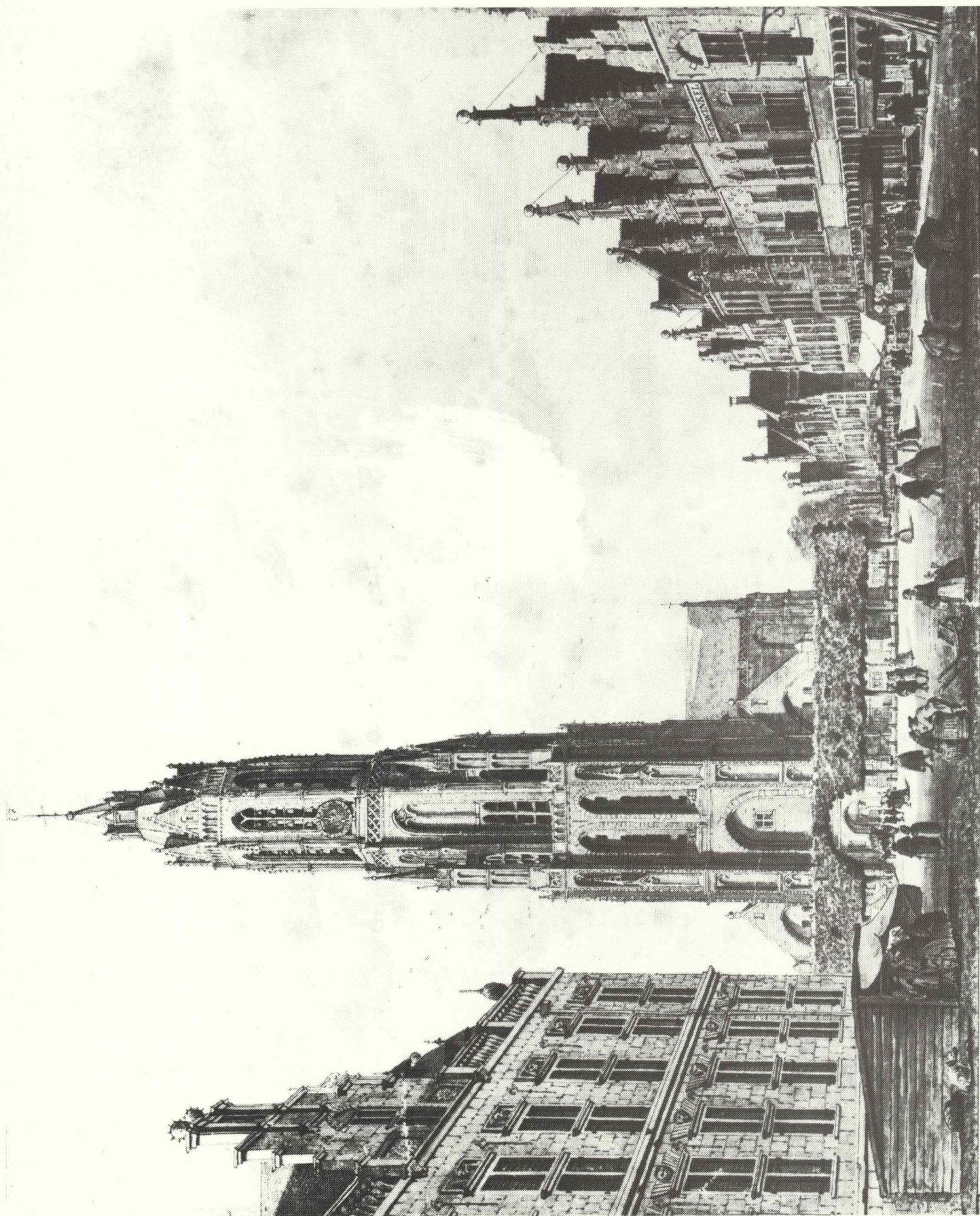

Delft, kaart van I. Blaeu, ca. 1650

*Delft, kadastraal minuutplan ca. 1830
52817. De stadsplattegrond is sedert de 16de eeuw niet wezenlijk gewijzigd (zie kaart van Van Deventer).*

3,110518107011

Delft, Markt ca. 1740

3.110518107012

Oude Delft, met de toren van de Oude Kerk, maart 1962

Delft, Armamentarium aan de Oude Delft, februari 1963

Delft, Markt met Stadhuis en Nieuwe Kerk, februari 1975

